

Dubravka Peić
Čaldarović,
Nikša Stančić,
*Povijest hrvatskoga grba:
Hrvatski grb u mijenama
hrvatske povijesti od 14.
do početka 21. stoljeća,*
Zagreb: Školska knjiga, 2011., 316 str.

Autori knjige, Dubravka Peić Čaldarović i Nikša Stančić, među rijetkim su stručnjacima na području suvremene hrvatske heraldike. Dubravka Peić Čaldarović dugi je niz godina bila voditeljicom Zbirke heraldike i sfragistike u Hrvatskom povijesnom muzeju. Autorica je više radova posvećenih heraldici, dok je Nikša Stančić, sada umirovljeni profesor Filozofskog fakulteta, bio predsjedavajući samostalnog stručnog povjerenstva koje je 1990. godine izradilo današnji izgled grba Republike Hrvatske. Njihov zajednički rad na ovoj knjizi dao je vrlo opsežnu i vrijednu prezentaciju razvoja grbova hrvatskih povijesnih pokrajina tijekom stoljeća, utjecaj povijesnih zbivanja i političkih programa na njihov izgled te konačno prevladavanje *šahovnice* kao glavnog heraldičkog obilježja hrvatskog nacionalnog identiteta. Ova se knjiga može svrstati među djela koja se najopsežnije bave hrvatskom heraldikom od 1990. godine, zajedno uz pionirski rad Ive Banca, *Grbovi: biljezi identiteta* (1990). U ovoj fotomonografiji prezentirani su grbovi iz *Stemmatografije* Pavla Rittera Vitezovića (1702.) te *Grbovnika obitelji Korjenić-Neorić* (1595.) koji je bio svojevrstan podsjetnik na dugogodišnju tradiciju hrvatske heraldike.

Knjiga je kronološki podijeljena na tri velike cjeline koje su zatim podijeljene na poglavlja. Prva cjelina jest *Hrvatski grb u povijesnim zbivanjima od 14. do 18. stoljeća* (25.-132. str.), druga *Tradicionalno i moderno u hrvatskoj nacionalnoj heraldici 19. stoljeća* (133.-166. str.) i treća *Hrvatski grb u 20. i na početku 21. stoljeća – između mita i stvarnosti* (167.-213. str.).

U prvom poglavlju, *Najstariji hrvatski grb – nastanak i modifikacije u 14. i 15. stoljeću* (26.-46. str.), opisani su prvi grbovi koji su se vezivali uz prostor hrvatskih zemalja. Tu se prvenstveno radilo o tri okrunjene lavlje glave (heraldički izraz za lava je leopard) srebrne boje koje su na crvenom štitu okrenute nadesno (gledano iz perspektive nositelja štita), a štit se nalazio na grbovniku kralja Ludovika I. Anžuvinca, napravljenom između 1370. i 1382. godine. U poglavlju je predstavljeno kako je grb s tri lavlje glave do kraja 15. stoljeća bio jedini simbol političkog identiteta na hrvatskom prostoru, ponekad rabljen za hrvatski prostor u cjelini, ali u nekim slučajevima i za pojedine okolne regije ili posjede. Poglavlje *Grbovi Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u 15. i 16. stoljeću – heraldički izraz dezintegracije hrvatskih zemalja* (47.-59. str.) objašnjava dezintegraciju hrvatskog kraljevstva na manje cjeline pod najezdom Osmanlija, što je kao posljedicu imalo i identificiranje određenih grbova s pojedinim hrvatskim zemljama. Tako se u to vrijeme štit s tri leopardove glave sve više identificira kao grb Dalmacije. Maksimilijan I. Habsburški izrazio je pretenzije na hrvatski povijesni prostor dodjelom grba Kraljevini Hrvatskoj sa crveno-srebrnim šahiranim štitom oko 1495. godine. Vladislav II. Jagelović dodijelio je 1496. godine Slavoniji grb s prikazom kune u trku na crvenom polju, između dvije srebrne grede na plavom štitu i uzdigao ju do statusa kraljevine. Četvrto poglavlje nastoji dati odgovor na „vječno pitanje“ je li prvo polje u šahovnici crvene ili bijele/srebrne boje. Nije postojalo određeno pravilo koje boje treba biti prvo polje, a problem se na kraju ipak svodi na činjenice. Najstariji poznati prikaz grba, onaj Maksimilijanov, počinje bijelim poljem, dok prvi hrvatski grb nastao u Hrvatskoj, onaj s pečata Cetinske diplome iz 1527. godine, počinje s prvim ispupčenim poljem što označava crvenu boju. Ovo pitanje i dalje ostaje podložno preispitivanju i različitim interpretacijama od kojih većina njih ipak sadrži političku pozadinu. Peto poglavlje, *Složeni i sjedinjeni grb Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i program ujedinjenja hrvatskih zemalja u 17. i 18. stoljeću* (85.-108. str.), daje pregled kako se, zaustavljanjem nadiranja Osmanlija poslije bitke kod Siska 1593. godine i oslobađanjem velikih prostora Hrvatske do 1699. godine, razvijala ideja o ponovnom ujedinjenju hrvatskih zemalja. Ova je politika u heraldici bila izražena zajedničkim prikazom grbova triju kraljevstava: Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Na kraju prve cjeline, u poglavlju *Grbovi Dubrovačke Republike i Istre* (109.-126. str.), zasebno je obrađen razvoj grbova ovih dvaju područja hrvatskog etničkog prostora koji je sve do kraja 19. i početka 20. stoljeća bio izvan granica povijesnih hrvatskih zemalja. Dubrovnik je, kao oaza slobode, tijekom cijelog svog postojanja kao predheraldički lik koristio prikaz Svetog Vlahe, dok su mu Mletačka Republika i Ugarsko Kraljevstvo, kao svom vazalu u određenom periodu, nametali svoje simbole. Iako je od 1526. godine došla pod vazalstvo Habsburgovaca,

kao grb Dubrovačke Republike ustalio se onaj Anžuvinski, s crvenim i srebrnim gredama. U drugoj polovici 18. stoljeća srebrnu boju greda postupno je zamijenila plava. U Istri se kao neheraldički simbol od 17. stoljeća ustalio simbol koze.

Druga cjelina knjige bavi se razvojem grbova hrvatskih zemalja, gledanim kroz prizmu nastojanja da se sve tri političke pokrajine (kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija) unutar Habsburške Monarhije/Austro-Ugarske sjedine u cjelinu. Autori smještaju uobličene hrvatskog grba na početku 19. stoljeća u širi proces koji zahvaća zapadnu i srednju Europu, odnosno pokušaj „oživljavanja“ heraldike. Ovaj pojam veže se uz napuštanje strogih pravila u dizajniranju grbova od 14. stoljeća. Tako se period do kraja 14. stoljeća naziva „živom heraldikom“, a od početka 15. do sredine 19. stoljeća „mrtvom heraldikom“. Već spomenuta politika nastojanja da se nakon oslobođenja od osmanske vlasti sve hrvatske zemlje ujedine u jedinstvenu cjelinu, odrazila se i na grb hrvatskih zemalja. Sva tri grba sustavno su, od početka 17. stoljeća, isprva prikazivana na zasebnim štitovima, zbijeni jedan pored drugog i natkriljeni krunom. Poslije Ugarsko-hrvatske nagodbe 1868. godine, ova tri grba smještaju se na jedan štit i to postaje praksom koja će se zadržati sve do raspada Austro-Ugarske 1918. godine. U trećem poglavlju druge cjeline, *Ilirska leljiva – porijeklo i značenje simbola mladog mjeseca i zvijezde Danice* (152.-162. str.), autori daju uvid u korištenje i percepciju suvremenika tzv. Ilirskih leljiva, odnosno mjesec mlađak u položaju lađe i iznad njega zvijezda (Danica). Objasnjeno je da su mlađak i zvijezda zapravo predheraldički motivi koji se po prvi poznati put pojavljuju na denaru hercega Andrije (kasniji ugarsko-hrvatski kralj Andrija II.) s kraja 12. stoljeća. Taj se simbol nastavio pojavljivati na raznim novčanicama, a posebno je zanimljiv postao u 16. stoljeću kada se nije vezao samo uz hrvatsko ime, nego je postao simbolom svih južnoslavenskih zemalja, odnosno simbolom „Ilirije“. Ta se ideologija posebno odrazila u djelu Pavla Rittera Vitezovića *Stematografija ili nacrt, opis i obnova ilirskih grbova* iz 1701. godine. Naime, radilo se o izgrađivanju uvjerenja da su Hrvati, ali i svi ostali Slaveni, potomci drevnih Ilira. Nakon oslobođenja dijela južnoslavenskih prostora od osmanske vlasti do kraja 17. stoljeća, izgrađeno je uvjerenje da je Slavenima suđeno da se oslobode osmanske vlasti i *ujedinjeni preuzmu vodstvo nad svijetom*. Leljiva su posebno bila aktualna i za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda 1830-ih i 1840-ih godina, kada su također imala funkciju simbola koji objedinjava sve žitelje Trojedne Kraljevine. Po zabrani korištenja ilirskog imena i simbola, leljiva su izgubila motivacijsku ulogu do 1860-ih godina te prestala biti simbolom pokreta nacionalnog osvješćivanja. Unatoč tome, i ovaj simbol našao je svoje mjesto u suvremenom grbu Republike Hrvatske 1990. godine.

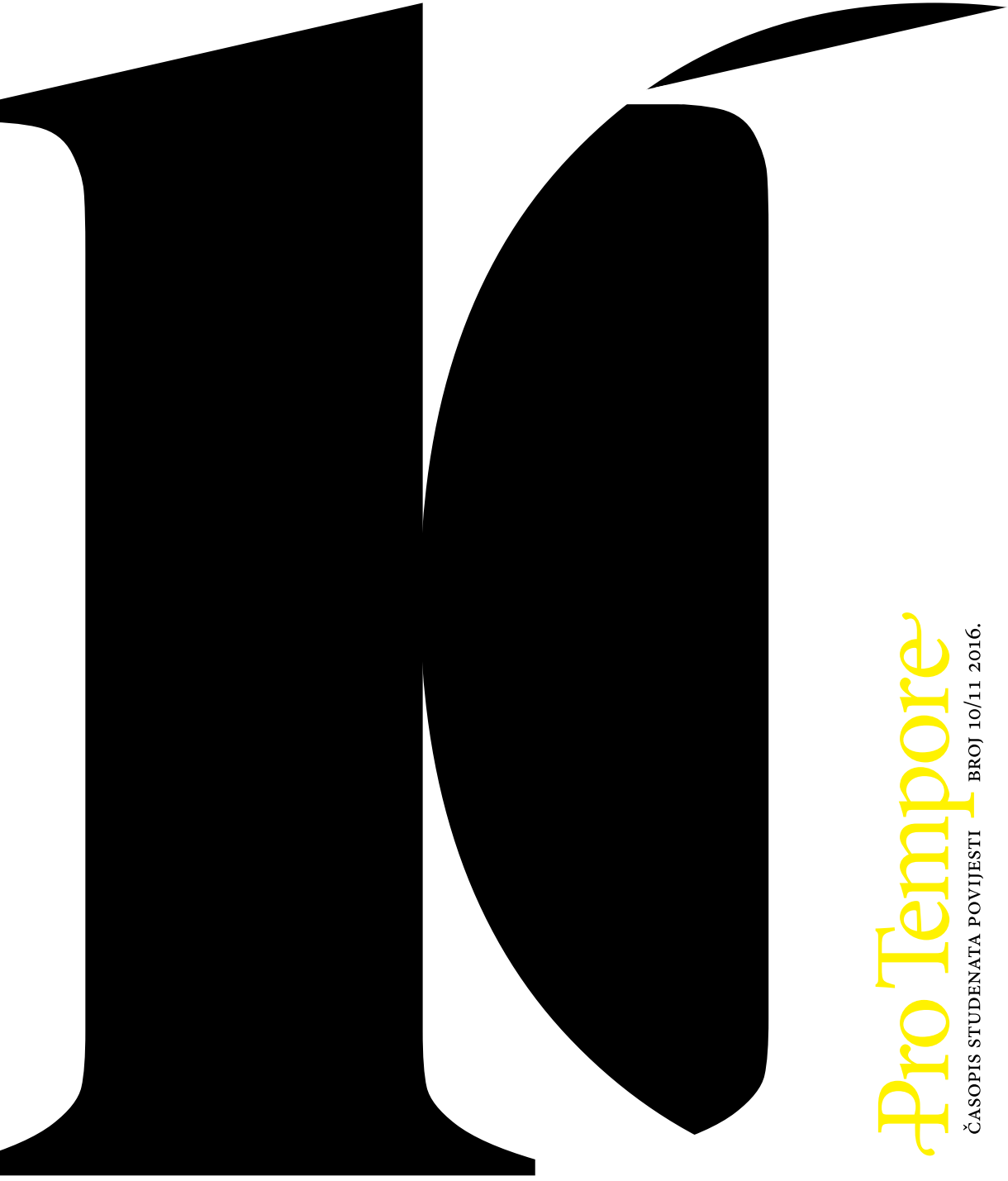
Posljednja, treća cjelina, posvećena je konačnom prezentiranju šahovnice kao univerzalnog simbola *kroatizma* te njegovoj evoluciji i percepciji u nizu različitih društvenih sustava koji su se izmijenili u relativno kratkom vremenskom periodu tijekom 20. stoljeća. Ovo je razdoblje, kako autori iznose, nepravilnog tijeka razvoja heraldike kao pomoćne povijesne discipline na prostoru Hrvatske. Heraldika je tijekom razdoblja Kraljevine SHS/Jugoslavije stagnirala, da bi za vrijeme NDH doživjela kratak uspon. U prvim desetljećima socijalističke Jugoslavije bila je zapostavljena pod oznakom relikta iz feudalnog razdoblja da bi od početka 1970-ih godina doživjela postupno napredovanje. Heraldika je od 1990. godine doživjela nagli uspon i zanimanje stručnjaka, uz još uvijek nedovoljno poznavanje osnovnih zakona i pravila discipline. Nakon ove prezentacije problematike hrvatske heraldike u poglavlju *Heraldička teorija i praksa u Hrvatskoj u 20. i na početku 21. stoljeća* (168.-172. str.), autori su ostala poglavlja posvetili opisu i primjeni hrvatskog grba od Kraljevine Jugoslavije do suverene Republike Hrvatske. U poglavlju *Hrvatski grb 1918.-1941.: u sjeni srebrnoga orla* (173.-184. str.) opisano je kako je formiranjem Kraljevine SHS i uvođenjem službenog grba hrvatska šahovnica također našla svoje mjesto u novom grbu. Međutim, ono je ipak bilo „zasjenjeno“ heraldičkim obilježjima vladajuće dinastije Karađorđevića, prvenstveno srebrnim dvoglavim orlom i krunom dinastije. S obzirom na to da Srbija, kao dominirajuća cjelina u Jugoslaviji, zbog višestoljetne osmanske vlasti nije imala kontinuitet ustaljene primjene grbova kroz stoljeća, heraldika kao disciplina doživljava stagnaciju u razvoju. Osnivanjem Banovine Hrvatske 1939. godine, došlo je do potrebe da se heraldički obilježji nova politička cjelina. Tako je šahovnica bila smještena na grudi srebrnog dvoglavog orla, okrunjenog dinastijskom krunom. Taj je grb kratko bio u upotrebi jer je Banovina prestala postojati već u travnju 1941. godine. U poglavlju *Grbovi ustaško-domobranskog pokreta i Nezavisne Države Hrvatske (1932.-1945.)* (185.-192. str.), autori su obradili razvoj hrvatskog grba kod ustaškog pokreta. Naime, pretpostavka je da su ustaše koristili šahovnicu s prvim bijelim poljem kako bi se distancirali od šahovnice s drugačijim redosljedom boja koja se nalazila u grbu Jugoslavije. Posebnu pozornost valja posvetiti slučajevima kada se šahovnica na štitu kombinirala s grbovima Slavonije, Dalmacije i Bosne (iz oblaka izlazi ruka u oklopu okrenuta udesno i drži sablju) koje je na naslovnica svojim glasila ili na zastavama prakticirala organizacija Hrvatski domobran. Naravno, time su iskazivane pretenzije hrvatskih ultranacionalista na Bosnu i Hercegovinu. U periodu postojanja NDH (1941.-1945.) kao službeni grb korištena je šahovnica s početnim bijelim poljem iznad koje se nalazio zvjezdoliki uzorak pletera, a unutar njega kapitalno U, simbol ustaškog pokreta. Paralelno s postojanjem NDH, na području

Hrvatske razvijao se partizanski Narodnooslobodilački pokret koji je za svoj simbol imao crvenu petokraku zvijezdu. Iako je ova zvijezda prije svega bila jedan od simbola komunizma, ona je na području okupirane Jugoslavije i kasnije postala prvenstveno simbolom anti-fašističke borbe i revolucije. S obzirom na to da se u ratno vrijeme i neposredno poslije rata šahovnica percipirala kao simbol zločinačke NDH, u službenoj upotrebi ustanova Federalne države Hrvatske bila je crvena petokraka zvijezda obavijena klasom pšenice i grančicom masline. Po donošenju prvog Ustava NR Hrvatske 1947. godine, na snagu je stupio grb koji će biti u upotrebi sve do 1990. godine. Naime, radi se o šahovnici koja izranja iz mora, dok se u pozadini nalazi izlazeće sunce. Ovi motivi obavijeni su snopovima pšenice na čijim se vrhovima nalazi crvena petokraka zvijezda. U podnožju, gdje se dodiruju pšenični snopovi, stoji nakovanj, simbol radničke klase. Ovaj grb, kao i grb FNRJ/SFRJ te ostali republički grbovi, dizajniran je po uzoru na onaj Sovjetskog Saveza i tehnički se ne može okvalificirati kao grb nego kao amblem jer se svi motivi nalaze izvan štita. Uvođenjem višestranačja i demokratskih promjena 1990. godine, ponovno se usvaja grb s dominirajućom šahovnicom, a kao novitet bila je uvedena stilizirana kruna iznad šahovnice u čije su segmente uvršteni grbovi povijesnih pokrajina, odnosno etničkih hrvatskih područja (Dubrovačka Republika, Dalmacija, Slavonija i Istra) te motiv Leljiva kao prvi predheraldički motiv vezan za hrvatske prostore. Autori su posebno istaknuli kako je motiv štita s nizom manjih štitova unutar stilizirane krune jedinstven i dosad nepoznat primjer u heraldici što je posljedica skromne primjene heraldičkih pravila uslijed zapostavljenosti ove pomoćne povijesne znanosti tijekom proteklih desetljeća. Ovakav dizajn ostao je pozitivno prihvaćen i ustaljen u hrvatskoj javnosti te prilagođen suvremenom društvu i prilikama s prijelaza 20. na 21. stoljeće.

Autori su u pogovoru *Aktualnost heraldičke baštine i mogućnosti njezine zaštite* (214.-220. str.) predstavili svjetske primjere djelovanja posebnih heraldičkih ureda koji se brinu za poštivanje strogih heraldičkih pravila, dodjelu grbova, njihovu katalogizaciju i ostalo. Pionirski primjer ovakve vrste organizacije u Hrvatskoj jest Hrvatsko grboslovno i zastavoslovno društvo, osnovano u Zagrebu 2006. godine, čija je članica inicijativne skupine za osnivanje bila upravo Dubravka Peić Čaldarović. Istaknuto je da bi ovo društvo trebalo ostvariti potencijal koji bi jednog dana doveo do osnutka prvog heraldičkog ureda u Hrvatskoj. Kao poseban prilog na kraju knjige nalazi se *Katalog heraldičkih izvora i ilustracija* (221.-280. str.) u kojem su prezentirani svi vizualni prilozi koji se protežu kroz ovu knjigu, s kratkim tekstualnim opisom. Zatim slijedi popis literature korištene za izradu knjige (281.-288. str.), sažetak na engleskom jeziku (289.-303. str.) te kazalo osobnih i geografskih imena (304.-315. str.).

Na kraju se slobodno može zaključiti kako su Dubravka Peić Čaldarović i Nikša Stančić stvorili jedinstveno djelo koje po prvi put u hrvatskoj historiografiji sustavno i detaljno prezentira razvoj hrvatskog grba od njegovih početaka u predheraldičkom razdoblju do današnjih dana, a sve je to popraćeno bogatom vizualnom građom. Knjiga će svakako poslužiti istraživačima i heraldičarima kao osnovni orijentir za daljnju obradu hrvatskih povijesnih grbova.

— **Goran Korov** [povijest]

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com